

ológiai módszertan kidolgozását szolgálta, egy nagyobb szabású felvételezésnek előkészítése volt. Két típusú kérdőív kibocsátásával kísérleteztek: szabadidő felmérést ki-kérdő ívekkel, valamint olyanokkal, amelyek a morális-politikai vonatkozású kérdések köztudatban élő tartalmára adnak választ. A cikk írója ismerteti a kérdőíveket s a kérdőívekre adott válaszokat, és levonja a vizsgálati módszerekkel kapcsolatos tapasztalatokat. Felveti a társadalmi jelenségek mérésének lehetőségét és polemizál Molnár Erik ezzel ellentétesnek értelmezett álláspontjával. Azt írja: „Az öntudattal bíró embereknél nemcsak lehetséges és megengedhető, hanem feltétlenül szükséges, hogy a viselkedésből, valamely kérdésre történő tömeges vagy éppen szórványos reagálásból, azaz társadalmi impulzusból következtessünk vissza a hatást kiváltó társadalmi okra.”¹² A társadalomstatisztikát a szociológiai kutatás segéd-

tudományának tartja, ugyanis fontos része a szociológiai felvételezésnek a kérdőív, de hangsúlyozza, hogy ezzel nem azonosítható. A kérdőív módszert meg kell előznie a megfigyelés, valamint a statisztikai adatokból alkotott hipotézis felállításának. Felhívja a figyelmet arra, hogy a kérdéseket pontosan kell kiválasztani és feladni, majd a válaszokat a megfigyeléssel ellenőrizni, s tovább finomítani.

Végezetül felhívja a figyelmet a marxista elmélet jelentőségére a szociológiai kutatás exaktságának érdekében „*társadalmi jelenségeket mérünk, vizsgálunk — írja — és tudjuk, hogy e jelenségeket; végső soron a társadalmi gazdasági viszonyok határozzák meg.* Ha a társadalmi jelenségeket . . . úgy kutatjuk, ahogyan a valóságban vannak . . . egy pillanatra sem felejthetjük el az osztályhelyzet primátusát, akkor a marxista szociológiát mint élő s hasznos tudományt művelhetjük.”¹³

Katona Katalin

AZ MTA PEDAGÓGIAI BIZOTTSÁGA

A Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottsága 1962. március 19-én tartott ülésén értékelte a *Magyar Pedagógia* 1961-es évfolyamának tartalmát. Általában biztatóan ítélte meg a folyóirat induló évében elért teljesítményt, és minden segítséget kilátásba helyezett azoknak a további céloknak elérése érdekében, melyeket a szerkesztő bizottság a folyóirat megjelenésekor kitűzött. Ugyanezen az ülésen számolt be a *Tanulmányok a neveléstudomány köréből* című bizottsági kiadvány állapotáról a kiadvány szerkesztőbizottsága: az 1961. évi tanulmánykötet a kiadóvállalatnál bekövetkezett munkatorlódás miatt 1962. júniusában jelenik meg. Az 1962-es kötet tárgykörét a Pedagógiai Bizottság olyan módon határozta meg, hogy a tanulmányok a neveléstudomány szerkezetét, intézményeit, a neveléstudományban sikerrel alkalmazható módszere-

ket kíséreljék meg elemezni és értékelni.

A Bizottság május 14-én tartott ülésén megvitatta az 1962. évi budapesti nemzetközi pedagógiai munkaértekezlet főreferátumát, Nagy Sándor: Az oktatási folyamat korszerűsítésének strukturális kérdései című tanulmányát. A vita folyamán több pontban módosított tanulmányt a Bizottság mint főreferátumot jóváhagyta és felkérte a szerzőt, hogy bocsássa a tanulmányt a Magyar Pedagógia 2. számának rendelkezésére. Így azt mind a résztvevők, mind az érdeklődő magyar pedagógusok a munkaértekezlet előtt megismerhetik. Ezután a Bizottság elnöke tájékoztatta a Bizottságot az MTA II. osztályának a pedagógiával kapcsolatos vagy a pedagógusokat is érdeklő határozatairól. Szarka József az aspiráns-felvételek eredményéről számolt be. Az ülés még a nemzetközi pedagógiai munkaértekezlet költségvetését hagyta jóvá.

A Neveléstörténeti Albizottság munkássága

A Magyar Tudományos Akadémia Neveléstörténeti Albizottsága 1962. január 29-én tartott ülésén megvitatta a pedagógiai sajtó 1961. évi neveléstörténeti tárgyú anyagát. Az albizottság ülésén dr. Simon Gyula a *Pedagógiai Szemle*, dr. Bajkó Máttyás pedig a *Köznevelés* és a pedagógiai főszerkesztők évkönyveinek neveléstörténeti vonatkozásait ismertette.

A Pedagógiai Szemlében megjelent ne-

veléstörténeti tanulmányok egy részét (1—5. szám) A Magyar Pedagógiában Jáki László elemezte, (1961. 3. szám), a 6—12. számban közölt anyagot pedig Simon Gyula folytatólag ebben a számban ismerteti. Így a részletezéstől beszámolóinkban eltekintünk.

A továbbiakban dr. Bajkó Máttyás a Köznevelés idévonatkozó anyagát ismertette. Többek között a következőket mondta: Az 1960-as évfolyammal kapcsolatban

¹² Uo. 37. o.

¹³ Uo. 377. o.

nemrégén azt mondtuk, hogy „alig van olyan száma a Köznevelésnek, melyben ne lenne neveléstörténeti tárgyú cikk, dokumentum, glossza, vagy jubileumi megemlékezés”. Sőt éveken keresztül azt tapasztaltuk, hogy különös gonddal vigyázza a szerkesztőség a neveléstörténet területét és egyetlen alkalmat sem mulaszt el a neveléstörténeti közlemények publikálása terén. Ezzel szívesen az 1961-es évfolyam neveléstörténeti anyagát feltűnően sovány. Az egész évfolyamban mindössze néhány átfogóbb jellegű cikk van. A többi — műfaji szempontból a legkülönfélébb jellegű írás —, rövid lélegzetű, nem nagy igényű, a pillanatnyi szükségletet kielégítő közlemény.

Persze ehhez a kifogásunkhoz nyomban hozzá is kell tennünk, hogy a *Köznevelés végeredményben nem tudományos folyóirat*. Ennélfogva nem kívánhatjuk, hogy a pedagógia minden tudományterületének, így a neveléstörténetnek is külön rovata legyen a folyóiratban. Legfeljebb az okoz hiányérzetet, hogy az eddigiekkel szemben ebben az évfolyamban lényegesen kevesebbet foglalkoztak neveléstörténeti kérdésekkel.

Azt a négy jelentősebb cikket viszont, amit az évfolyam közleményei közül föltétlenül ki kell emelnünk, ketten írták: *Zibolen Endre és Lukácsy Sándor*.

Zibolen Endre: A gyermekből lesz a nép c. tanulmánya *Brunszvik Teréz* halálának 100. évfordulója alkalmából jelent meg. (augusztus 15-i szám.) A korlátozott terjedelem ellenére a szerzőnek kiválóan sikerült tudományos módszerrel ismeretterjesztő tanulmányt közrebocsátania. Végtelentelente *Brunszvik Teréz* pályáját széleskörű elemzéssel ad finom korrajzot, érintve a felvilágosodás eszmei hatását és a neohumanizmus szerepét. S ami a tanulmány legeredetibb része: *Pestalozzi* és *Brunszvik Teréz* személyes kapcsolatának bemutatásán túl, figyelemreméltó gondolatokkal elemzi e kapcsolatoknak egész életre szóló hatását.

Zibolen Endre másik tanulmánya: *Buda felsővárosi óvoda. 1830.* címmel jelent meg. (A november 21-i számban). *Horváth Ferenc* halálának 100. éves évfordulója alkalmából. A szerzőnek ez a cikke is *Brunszvik*-tanulmányaihoz kapcsolódik. Mégpedig a *Brunszvik* hagyaték Széchenyi könyvtári irattárának anyagához. *Horváth Ferencet, Brunszvik Teréz* „művének egyik legelső munkását” — ahogy a szerző nevezi — az ismeretlenség homályából hozza felszínre. *Horváth* a várbeli óvodában működött; az 1829—30-as évtől a magyar kisdudóvás kezdeti szakaszának kiemelkedő pedagógusegyénisége. *Zibolen* bőségesen idéz *Horváth* kéziratban levő dolgozataiból, melyek közül a legérdekesebb: „A

tanító befolyása az iskola szellemére” című dolgozat. Ajánlatos lenne, ha a szerző ezt a kutatási témát nem tenné félre és egy nagyobblegzetű, igényesebb tanulmányban valamelyik tudományos folyóirat számára írná meg. A neveléstörténet kutatói, de a szélesebb körű pedagógiai érdeklődés számára is szükség lenne egy teljesebb *Horváth*-portréra.

A másik két kiemelkedőbb tanulmány írója *Lukácsy Sándor*: *Bessenyei és a nevelés* címmel írt az író halálának 150. évfordulójára megemlékezést. (Február 21-i szám.) Ez a jubileumi megemlékezés tanulságosan vázolja *Bessenyei* pedagógiai gondolatait. Hasznos összefoglalása mindannak, amit a magyar felvilágosodás legnagyobb alakja filozófiában és pedagógiában a progresszivitás számára jelentett. Az összefoglalás szerkezeti tagolása azonban eléggé szétfolyó, mozaikszerű. Némely helyen reflexiók pótolják az eredeti forrásokat. Látszik, hogy a korszak filozófiájában jártas szerző elegánsan elizogodik a kor bonyolult kérdéseiben. *Bessenyei* neveléstörténeti jelentősége azonban ennek ellenére háttérben marad.

Lukácsy másik tanulmánya: *Erdélyi János és a közoktatás*. (Szeptember 5-i szám.) Az előbbi tanulmánnyal kapcsolatban említett mozaikszerűség jellemzi *Lukácsy*nak ezt a közleményét is. Ebben azonban nagyobb gondossággal, mondhatni szakszerűséggel tárgyalja *Erdélyi János* szerepét a közoktatás fejlesztésében. *Erdélyi* cikkeit: „A sárospataki főiskola szelleme”; „Egy tekintet a Sárospataki főiskola jövőjére”; és a „sárospataki iskolaügy” című dolgozatokat elég körültekintéssel és részleteiben is elemzi. Hiányzik ebből a cikkből azonban *Erdélyi* szellemének a lényege: az a génusz, amely a szociális haladás elvét össze tudta kapcsolni a tudományos haladás, illetve a tudományok széleskörű átadásának elvével.

A Köznevelésnek ebben az évfolyamában két színvonalas neveléstörténeti tárgyú könyvkritika is megjelent. Az egyik: *Balogh László* kritikája *Ravasz—Felkai—Bellér—Simon*: *A magyar nevelés története a feudalizmus és a kapitalizmus korában*. című munkáról. (Február 7-i szám.) A kritikus eredményesen összekapcsolta az ismertetés műfaját a kritika lényegével. Miközben ismertet, ugyanakkor bíráló megjegyzéseit, észrevételeit is elmondja, melyek egyrészevel egyet lehet érteni. Így pl. *Vasvári, Tavasssi* részletesebb tárgyalásának igényével, valamint, a modern polgári pedagógia differenciáltabb bemutatásának szükségességét hangoztató érveléssel. Indokolatlannak tartjuk viszont a kritika szemrehányásait, *Weszely, Karácsony* és *Schneller* esetében.

Véleményünk szerint ugyanis egy kézikönyv nem tisztázhat olyan kérdéseket, amelyeket a szakirodalom külön-külön, önálló, monografikus feldolgoásokban nem oldot meg meg.

A másik kiemelkedő könyvkritika *Vértes Róbert* tollából származik: *Történelemtantásunk a XIX. század első felében, dr. Bíró Sándor* könyvéről. A könyv az 1790—1830 közötti időszakra vonatkozik és nagy érdeme, hogy nemcsak kizárólagosan didaktikai, illetve szakdidaktika-történeti anyagot nyújt, hanem a kor tankönyvirodalmának és kéziratú anyagának filológiai összefoglalását is adja. A kritika méltányolva ezt a nagy műgondot: úttörő jelentőségűnek tartja a könyvet, melyet a neveléstörténetírás szakemberei is haszonnal forgathatnak.

Található a Köznevelés június 6-i számában egy érdekes röpirat ismertetés is: *Népügy, egy forradalmi pedagógiai röpirat* címen. L. S. közlemények. A röpirat hasznosságát különösen a reformkor és a 48-as forradalom kutatói értékelhetik igazán. Két tanulsága van: a) összekapcsolja a népoktatás ügyét a forradalom ügyével, b) határozottan követeli hogy az ifjúság nevelését ki kell venni a papság kezéből. Érdekessége továbbá a röpiratnak, hogy Párizsban jelent meg, magyar nyelven 1847-ben.

Ha tudományos szempontból nem is, de a tudományos népszerűsítés oldaláról dicséretreméltó, hogy a Köznevelés két történeti tárgyú riportot is közölt ebben az évfolyamában: *Faragó Vilmos: a 600 éves város címmel* Debrecen iskolakultúrájáról ad áttekintést. (Június 20-i szám); és *Hegyi József Régi diákélet Sárospatakon* című írásában szép, hangulatos beszámolót ad az egyik legérdekesebb és legnagyobb múltú diákváros életéről. (Április 18-i szám).

Egy rövid glosszát és két *Pestalozzi* mesét említett meg végül a beszámoló a Köznevelés publikációjával kapcsolatban. *A zeleméri „politechnikum”*-ról, *Gönczy Pál* múlt század közepi munkaiskolájáról ír megemlékezést: *Bujdosó Ernő*. *Pestalozzi* két meséjét: *A szél és a hajós*, valamint *A nap és a hold* címmel *dr. Tóth Béla* fordításában közlik.

A beszámoló foglalkozott a *pedagógiai főiskolák évkönyveinek* neveléstörténeti tárgyú anyagával is. Megállapította, hogy ezen a téren itt is van bizonyos fokú visszaesés. Ezt bizonyítja, hogy a Szegedi Pedagógiai Főiskola 1961-es Évkönyve egyetlen neveléstörténeti tárgyú közleményt sem tartalmaz. A Pécsi Pedagógiai Főiskola Évkönyve pedig mindössze egy ilyen tanulmányt közöl.

Dicséret illeti viszont az Egeri Pedagógiai Főiskola Évkönyvének szerkesztő

bizottságát. Az 1961-es évkönyvben ugyanis elég tekintélyes helyet adtak a neveléstörténeti tanulmányok számára, melyek között több igényes tanulmány látott napvilágot. Ezek a tanulmányok az évkönyv második fejezetében, a nyelv, az irodalom és a történettudományok fejezetében jelentek meg. *Dr. Bakos József*, aki termékenységevel ebben a kötetben is kitűnik (összesen 5 közleménye van az Évkönyvben), már a fejezet elején két tanulmányt tesz közzé; mindkettő *Comenius* munkásságával kapcsolatos. Az előbbi: *Comenius és az emberi beszédhang vizsgálata* (adatok a beszédhang kutatásának fejlődéstörténetéhez); az utóbbi: *Varia Comeniana Hungarica I.* (Nyelvészeti és művelődéstörténeti vonatkozású adatok *Comenius* magyarországi utóéletéhez.) Mindkettőnek hasznos forrásértéke van a magyar comenológiai kutatások szempontjából. *Dr. Némédi Lajos* újabb *Bessenyei*-tanulmányt tett közzé: *Bessenyei György utóélete* (I. 1772—1790) címmel. A tanulmány címében megjelölt időt a szerző három kisebb korra tagolva, megfelelő differenciáltsággal tárgyalja az író utóéletének legfontosabb kérdéseit, vagyis, hogy kik voltak *Bessenyei* olvasói, mi volt róla a véleményük, milyen hatással volt kortársaira és az utókorra, hogyan állították be az irodalmi fejlődésbe, milyen közfelfogás alakult ki róla? stb. Ezeknek a kérdéseknek a részletes tárgyalása lényegesen megnevelti az íróról eddig alkotott képünket.

A Pécsi Pedagógiai Főiskola 1961. évi kötetének anyagából ki kell emelnünk *Dr. Komlói Sándor: A magyar népmozgalmi pedagógiai tevékenysége 1945—48-ig* című tanulmányát, mely a szerző egy monografikus jellegű, nagyobb vállalkozásának a részlete. *Komlói* tanulságosan elemzi az MNDSZ pedagógiai célkitűzéseit, szociális és gyermekvédelmi munkáját, a nők tanulásáért és továbbtanulásáért folytatott harcot. Több tekintetben újat mond azzal a feltáró-munkával, amellyel a szülői munkaközösségekért és a szülők iskolájáért indult küzdelmet, illetve az azokban vállalt szerepet ismerteti. Ez a vállalkozás hézagpótló jelentőségű.

A beszámolókat vita követte. A vitában részt vettek: *Jausz Béla, Kőte Sándor, Orosz Lajos, Ravasz János, Vág Ottó, Zibolen Endre, Simon Gyula* és *Bajkó Máttyás*.

A vita eredményeként az albizottság elhatározta, hogy a folyóiratok neveléstörténeti anyagának felmérését kiterjeszti a felsőfokú tanító- és óvónőképzők évkönyveire, valamint a középiskolák évkönyveire is. Ezután az albizottság megtárgyalta következő félévi munkaprogramját.

Bajkó Máttyás